

مقدمه

قرینه اصطلاحی است عادی برای بیان روابطی ویژه میان دو جامعه یا گروه خاص. این واژه را به فرانسوی "Jumelage" و به آلمانی "Partnerschaft" و در آمریکا، استرالیا و نیوزلند به صورت "Sistercities" به کار برده می‌شود. معمولاً این نوع اتحاد بین دو جامعه به منظور تأمین منافع مالی، کمک به توسعه فرهنگی و تجاری و بهبود روابط خارجی انجام می‌شود. پروژه‌های مشترک، مبادلات، برنامه‌های خاص جهانگردی، و پیشرفت برنامه‌های خدمات دولتی، اغلب از نشانه‌های بارز این قبیل روابط قرینه‌ای به شمار می‌آیند.

در دهه ۱۹۹۰، ۱۹۸۰ شاهد پیشرفت‌های جهانی قابل ملاحظه در این زمینه بوده‌ایم، که جابجایی مرزهای ملی، شکل‌گیری ملت‌هایی جدید و تولد دوباره اقوام کهن از آن جمله‌اند. تکنولوژی و وسایل ارتباط جمعی در کاهش فاصله میان فرهنگ‌ها و نژادها آنچنان مؤثر بوده است، که می‌توان

شاهد وقوع اتفاقات و حوادث در فاصله هزاران کیلومتری به طور همزمان بود. بدین ترتیب آگاهیها فزونی می‌یابد و نیاز بیشتری به اطلاعات در مورد سرزمین و ملت‌های دیگر احساس می‌شود. برای مواجهه با این وضعیت، کتابخانه‌ها ناچار به ایجاد روابطی ویژه با کتابخانه‌های سایر کشورها می‌گردند. این رابطه آنها را قادر به دریافت اطلاعات مورد نیاز، مشارکت در ملاحظات عمومی و دسترسی به منابع اطلاعاتی روزآمد می‌کند.

مشخصات و فواید ارتباط قرینه‌ای

ارتباط قرینه‌ای عبارت است از ارتباط جاری میان دو کتابخانه در دو کشور مختلف به منظور کمک به توسعه خدمات کتابداری در سراسر مرزهای ملی. این ارتباط باید متقابل باشد و تساوی منافع دو کتابخانه الزامی نیست. هر کدام از طرفین باید به راحتی قادر به تأمین منافع حاصل از

کتابخانه‌های قرینه (دوقلو)^۱

نوشته: روبرت دوپل^۲

ترجمه: تاج الملوک ارجمند^۳

ارتباط برای مؤسسه ذریب باشد.

در سمینار بین‌المللی توسعه مدلهای قرینه‌سازی برای کتابخانه‌های جنوب و شمال که در تاریخ ۲۰ الی ۲۱ ژوئن ۱۹۹۱، در اوتاوا، (کانادا) برگزار گردید، خانم شیلا لامپارت^۴ اظهار داشتند: حرکت به سوی قرینه‌سازی کتابخانه‌ها ناشی از ملاحظات و مشکلاتی است که کتابخانه‌ها را در سطح جهانی تحت تأثیر قرار داده‌اند.

نا توانی در خودکفایی، حتی در زمینه‌های خاص در نتیجه افزایش قیمت مواد چاپی و محدودیت‌های مالی، عدم دسترسی به مواد چاپ شده در کشورهای جهان سوم، رشد فزاینده بیسوادی، نیاز به توجیه نیازها در برابر منابع مالی محدود، فقدان تخصص در زمینه دانش فنی و درک فرهنگی، نیاز به افرادی دانش‌آموخته، دوراندیش و از نظر اجتماعی مسئولیت‌پذیر دارد.

در مقاله «پروژه‌های ایفلا برای قرینه‌سازی کتابخانه‌ها» نوشته خانم نانسی جان^۵ فواید قرینه‌سازی به شرح زیر توصیف شده است:

مبادله اطلاعات میان کتابخانه‌ها.

دستیابی بیشتر به مواد چاپی، در کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه.

اطلاعات در مورد تکنیک‌های جدید برای مدیریت کتابخانه‌ها و تکنولوژی‌های جدید برای برنامه‌ریزی کتابخانه.

ارائه اطلاعات لازم از طریق کتابخانه‌ها در کشورهای توسعه‌یافته در مورد مسائلی که کشورهای در حال رشد در زمینه نشر با آن مواجه‌اند.

مسائل ناشی از مشارکت بین‌المللی در سطوح عملیاتی.

بینشی وسیع‌تر در مورد حرفه کتابداری.

با توجه به وابستگی فزاینده اقتصاد در تمام کشورها به بازار جهانی، اهمیت اشتراک اطلاعات دو فرهنگ آشکارتر می‌گردد. رسانه‌های گروهی، اینترنت، و سایر سیستم‌های اطلاعاتی دوربرد و نامبر همگی در خلق دنیایی که ارتباطات اکتاف اقیانوسها در یک دقیقه و یا حتی یک ثانیه امکان‌پذیر باشد سهم هستند. نتیجه چنین سیستم ارتباطی پیشرفته، وابستگی اجتناب‌ناپذیر به اطلاعات تولید شده در سایر کشورهاست. کتابخانه‌ها به عنوان حافظان اطلاعات جهانی، نیاز به جستجوی منابع اطلاعاتی در سایر کشورها دارند.

مسئله‌ای که باید همواره در ارتباط قرینه‌ای مورد تأکید قرار گیرد منافع متقابل است. باید توجه داشت که منظور از منافع متقابل انتفاع مساوی نیست. کتابخانه‌ها در کشورهای در حال توسعه دارای منابع ارزشمندی هستند که دستیابی به آنها بدون یک ارتباط قرینه‌ای مشکل و یا حتی غیرممکن است. بعلاوه، مسائلی که این کشورها با آن مواجه‌اند به راحتی در کشورهای توسعه‌یافته قابل حل است. حفاظت و نگهداری، مرمت، ارائه خدمات به گروههای ویژه و برنامه‌های سوادآموزی مسائل مبتلا به بسیاری از کشورهای در حال رشد هستند، که نحوه برخورد و حل آنها بینش وسیعی را برای سایر کتابداران به وجود می‌آورد.

ایجاد و اجرای یک نظام قرینه‌ای

فکر ایجاد یک نظام قرینه‌ای می‌تواند از طرف منابع مختلف در کتابخانه ابراز گردد. بخش نشریات ممکن است در به دست آوردن نشریات از دیگر کشورها دچار مشکل باشد و یا کتابخانه تصمیم به تقویت مجموعه و مواد خود از منطقه‌ای خاص داشته باشد، که گردآوری اطلاعات از آن ناحیه به سختی امکان‌پذیر است. در این صورت ملاقات دو کتابدار در یک کنفرانس برای تصمیم‌گیری جهت مشارکت در حل مسائل سازمانی و مدیریتی در چارچوب یک مبادله رسمی مهارت و تخصص‌ها راه حلی ممکن و منطقی به نظر می‌رسد. منشاء فکر در تصمیم‌گیری برای ارائه اهداف و راه‌حلهای عاملی کلیدی به شمار می‌آید در بعضی از مواقع هنگامیکه پروژه در مقیاسی کوچک‌تر و متمرکز شروع می‌شود با موفقیت بیشتر به انجام می‌رسد. در موارد دیگر، پروژه‌های بزرگ نیاز به سازماندهی رسمی وسیع‌تری دارند.

برای پروژه‌های بزرگ ارتباطات باید به صورت قرارداد رسمی منعقد گردیده و موافقت‌نامه‌ای مشتمل بر اهداف مشارکت تنظیم گردد. بهترین مشکل برنامه‌ریزی مشارکت برای یک دوره حداقل پنج‌ساله است. البته می‌توان قبل از پایان پنج سال به مشارکت پایان داد، ولی به احتمال زیاد پنج سال زمان مورد نیاز برای انتفاع دو طرف از مشارکت است.

در صورت نیاز، با اجرای طرح در یک دوره آزمایشی دو تا سه ساله ممکن است نتیجه بهتری عاید شود. این واقعیت نیز وجود دارد که بسیاری از ارتباطات قرینه‌ای نیز به طور غیر

رسمی آغاز شده و موفقیت آنها بیشتر مدیون انعطاف‌پذیری و غیر رسمی بودن نوع ارتباط است. تأکید زیاد بر ساختار رسمی ممکن است با خلاقیت مشارکت تضاد پیدا کند. در پاره‌ای از نقاط دنیا، ارتباط میان دو سازمان در دو کشور مختلف نیاز به ساختار رسمی دارد، و در پاره‌ای دیگر این نوع ساختار ممکن است بازدارنده و محدودکننده باشد. نهایتاً در یک نظام قرینه‌ای شناخت شرکاء از یکدیگر و فرهنگ جوامعی که فعالیت‌های مربوط در آن انجام می‌پذیرد از اهمیتی ویژه برخوردار است.

نمونه‌هایی از برنامه‌های قرینه‌سازی کتابخانه‌ها

فعالاً بیشتر برنامه‌های قرینه‌سازی در یک یا چند مورد زیر انجام می‌گیرد: گسترش مجموعه، روابط عمومی، و افزایش تعداد کارکنان. هنگامیکه برنامه‌های رایگان دقیقاً جوابگوی نیاز تعریف شده در یک ارتباط قرینه‌ای نباشد، باید سعی در اختصار آنها کرد.

گسترش مجموعه

گسترش مجموعه یکی از مزایای بارز ارتباط قرینه‌ای با کتابخانه‌ای از کشور دیگر محسوب می‌شود. گردآوری موادی که کتابخانه از این طریق به دست می‌آورد با روش‌های متداول سفارش، معمولاً مشکل و یا غیر ممکن است. مواد مبادله شده اغلب کمیاب، استثنایی و از منابع اصلی استخراج شده‌اند. موافقت‌نامه مبادله ممکن است مشتمل بر مبادله عناوین خاص، تک‌نگاشت‌ها یا پیاپی‌ها باشد. این قبیل مبادلات معمولاً بنا به درخواست اعضای هیئت علمی انجام شده و به وسیله منابع کتابشناختی هدایت می‌گردند.

مبادلات عادی معمولاً بر اساس سیاهه‌ای از موضوعات روز انجام گرفته و مواد به وسیله کتابخانه فرستنده انتخاب می‌شوند. کتابخانه دریافت‌کننده مواد باید معیاری مشابه معیار خرید مواد برای ارزیابی منابعی که از طریق مبادله به دست می‌آورد، جهت گسترش مجموعه خود انتخاب کند. سایر ارتباطات قرینه‌ای که به منظور تقویت و توسعه مجموعه انجام می‌گیرد، عموماً از طریق اشتراک منابع و با استفاده از فهرستگان انجام می‌شود. استفاده از سیستم امانت بین کتابخانه‌ای می‌تواند در کاهش هزینه و افزایش مواد دریافتی

مؤثر باشد. استفاده از فهرست مشترک برای پی بردن به میزان افزایش مواد در زمینه موضوعی و یا مناطق جغرافیایی خاص نیز اخیراً باب شده است. برای مثال:

کتابخانه دانشگاه تری توری شمالی^۶ در کازارینای^۷ استرالیا شروع به تهیه برنامه‌ای هدفمند برای سفارش مواد کتابخانه‌ای از کشورهای جنوب شرقی آسیا، جهت حمایت از تحقیقات جامع و آموزش در دانشگاه تری توری شمالی کرده است. کتابخانه شهری کویولا^۸ در فنلاند مرتباً سیاهه تکراری‌های خود را به کتابخانه تالین^۹ در استونی^{۱۰} ارسال می‌دارد، تا کتابخانه مزبور مواد مورد نیاز مجموعه خود را انتخاب کند.

افزایش کارکنان

مبادله کارکنان را می‌توان یکی از عوامل موفقیت نظام قرینه‌ای به حساب آورد. تنوع برنامه‌ها افراد را در موقعیت‌های شغلی در کشورهای دیگر قرار می‌دهد (برای مثال: در ایالات متحده طرح فولبرایت^{۱۱} و انجمن کتابداران آمریکا از این برنامه پیروی می‌کنند) بسیاری از کتابداران برنامه‌های خود را طوری تنظیم می‌کنند تا بتوانند برای مدتی کوتاه در کتابخانه کشوری دیگر کار کنند. برنامه مبادله کتابدار الزاماً نباید به طور همزمان انجام گیرد، ولی در طول ۱۲ ماه حتماً باید انجام شود. اجرای برنامه مبادله برای کارکنان و سازمان ذیربط بسیار سودمند است.

بروس بوتنا^{۱۲} در رابطه با نقش کتابخانه‌های دانشگاهی در برنامه‌های جهانی اظهار می‌دارد: نتایج مهمی که از برنامه‌های مبادله بین‌المللی عاید می‌گردد عبارتند از رشد فردی شرکت‌کننده، کمک به توان مواجهه با شرایط و فضای جدید، افزایش توانایی‌های فردی در تحسین و انتقاد، و آموزش نحوه تجزیه و تحلیل مشاهدات و تجربیات.

این نوع جابجایی افراد توان تحمل و شکیبایی را فزونی بخشیده، و دانش و نگرشی جهان شمول سبب می‌گردد ارزیابی افرادی که در این قبیل برنامه‌های مبادله شرکت می‌نمایند تأییدی بر این مدعاست. حتی زمانی که کتابداران در نتیجه تفاوت‌های فرهنگی و جغرافیایی با مشکلات روبرو می‌شوند، تجربیات مبادله را برای خود و سازمان مثبت ارزیابی می‌نمایند.

دایرةالمعارف جهان برای هر دو کتابخانه. پیرو موفقیت برنامه‌های افزایش هزینه برای کتابخانه‌های کنیا، انجمن کتابداران کبک دریافت کننده دیگری برای ادامه فعالیت‌های افزایش هزینه در جامائیکا انتخاب کرد. این برنامه از سال ۱۹۸۹ - ۱۹۹۳، خدمات کتابخانه‌های سیار را در جامائیکا حمایت کرده و برنامه‌ریزی برای مبادله کارکنان نیز انجام گرفته است.

پروژه‌های قرینه‌سازی با برنامه‌های چندگانه

در برتانه قرینه‌سازی مطلوب، کتابخانه‌های شریک فعالیت‌های گوناگونی را عهده‌دار می‌شوند. برای مثال در سال ۱۹۷۴ یک برنامه همکاری بین شهر انجرز^{۱۴} در فرانسه و شهر باماکو^{۱۵} در مالی سازماندهی گردید.

از سال ۱۹۸۶ ارتباطات میان کتابخانه عمومی انجرز و شبکه کتابخانه‌های عمومی مالی با برنامه‌های کمکی توسعه یافت. مبادله سالانه کارکنان، انتشار کتابهای داستان به دو زبان فرانسوی - بامبارا، مبادله نویسندگان و برپایی نمایشگاه، و پرداخت هزینه ساختمان‌سازی برای شش مرکز فرهنگی کودکان در ناحیه باماکو.

قرینه‌سازی در محیط الکترونیکی

در آینده، دستیابی الکترونیکی در یک نظم قرینه‌ای احتمالاً مشتمل خواهد بود بر سازمانها و کتابخانه‌های چندگانه. تکنولوژی می‌تواند دستیابی به منابع را در کشورهای در حال رشد تسهیل کند، البته فقط در صورت دستیابی این کشورها به تکنولوژی.

الگوهای جدید در قرینه‌سازی ممکن است شامل موارد زیر باشد:

- کمک مالی به کتابخانه شریک جهت خرید تجهیزات (پرداخت‌ها برای تهیه کتاب نیز در این قسمت منظور می‌شود).

- کتابخانه‌های چندگانه برای تهیه منابع اطلاعاتی جدید همکاری می‌کنند.

- مسئولیت حفاظت از منابع الکترونیکی و چاپی میان کتابخانه‌های شریک تقسیم می‌شود.

- مسئولیت تبدیل منابع چاپی به منابع ماشین‌خوان میان

تبادل نظر همراه با ملاقات با کتابداران به ارتقاء بینش افراد ناظر بر کارهای کتابداران نیز کمک کرده و چشم‌اندازهای جدیدی نسبت به مسائل فراهم می‌آورد.

علاوه بر کتابداران، سایر کارکنانی که ممکن است شامل این دگسروگونی شوند عبارتند از: نمایندگان کتابداران که کتابخانه‌های شریک را بازدید می‌کنند. کتابخانه‌ها ممکن است سفرهای مطالعاتی برای گروهی از کتابداران خود جهت بازدید از چند کتابخانه در کشورهای دیگر ترتیب دهند. این سفرهای مطالعاتی می‌تواند حول محورهای خاصی از کتابداری سازماندهی شود (برای مثال، حفاظت و نگهداری و خدمات فنی) و ممکن است ترتیب ملاقات نماینده انتخابی با همتای خود در کشور دیگر داده شود. مبادلات گروهی طبیعتاً در زمانهای کوتاه - چند روزه - انجام می‌شوند، گاهی نیز ممکن است دامنه‌ای وسیع‌تر از تدارکات فردی داشته باشند.

روابط عمومی / انتخاب یک کتابخانه

هنگامی که یک کتابخانه در کشوری پیشرفته، کتابخانه‌ای را در منطقه‌ای در حال توسعه انتخاب می‌کند فعالیت‌ها و روشها در مورد برنامه‌های کمکی ماهیتی مشابه دارند، بدین معنا که هزینه‌ها افزایش می‌یابند و منابع برای کتابخانه خاص خریداری می‌گردد. فعالیت‌ها برای افزایش هزینه غالباً با اهدافی مشخص انجام می‌گیرد، برای مثال، خرید یک مجموعه دایرةالمعارف برای یک کتابخانه خاص. با حاصل شدن اهداف، یا فعالیت خاتمه یافته و یا فعالیتی دیگر برای خرید آغاز شده و کتابخانه دریافت کننده منتفع گردیده است. این فعالیت مانند بیشتر احساسات ایثارگرانه کمک به همسایگان است، حتی زمانی که همسایه در فاصله هزاران کیلومتری قرار داشته باشد. برای مثال، انجمن کتابداران کبک کانادا، در سال ۱۹۸۴ مدرسه ابتدایی لیوینگستون^{۱۳} و مدرسه متوسطه سنت جرج را در نایروبی کنیا برای مدت پنج سال انتخاب کرد.

انجمن کتابداران کبک با افزایش هزینه، کتابهای جدید را برای کتابخانه مدارس ارسال کرد. نیازهای این دو مدرسه در زمان برگزاری ایفلا سال ۱۹۸۴، هنگامی که یکی از اعضای کمیته ایفلا از این دو مدرسه بازدید کرد مشخص گردید.

مواد خریداری شده عبارت بودند از مجموعه‌ای کامل از

کتابخانه‌های شریک تقسیم می‌شود. مشارکت در تهیه مدلهای جدید برای بازیابی اطلاعات.

اهدای برنامه‌های مبادله

برنامه‌های اهدا از چندین سال پیش اجرا گردیده و کتابخانه‌های زیادی از این بابت منتفع شده‌اند. این برنامه‌ها در بیشتر موارد یک طرفه انجام می‌گیرند و معمولاً یک کتابخانه در کشوری پیشرفته مواد تکراری و یا استفاده شده خود را برای کتابخانه‌ای در یک کشور در حال رشد ارسال می‌کند. در بعضی موارد مواد استفاده شده میان دو کتابخانه مبادله می‌شود. این نوع برنامه‌ها با تغییرات سیاسی و آشفستگی‌ها در اروپای شرقی و قسمت‌هایی از روسیه جذابیت زیادی در این کشورها پیدا کرده است.

انتشار سریع اخبار ما را از وضعیت کتابخانه‌هایی که منهدم گردیده‌اند آگاه می‌سازد. در راستای مواجهه با این وضعیت، کتابخانه‌ها، سازمانها و ناشران شروع به اهداء کتاب و مواد مورد نیاز به این قبیل کتابخانه‌ها می‌کنند. ناشران و سازمانها کمک زیادی برای بازسازی کتابخانه‌ها در رومانی، ارمنستان، سان فرانسیسکو و دیگر مناطق کرده‌اند.

کتابخانه‌های دریافت‌کننده باید هدایای دریافتی را ارزیابی کرده و میزان سودمندی آنها را برای توسعه مجموعه مشخص کنند. مواد استفاده شده و قدیمی دقیقاً نیازهای هر کتابخانه‌ای را تأمین نمی‌کند. و این گفته که خرت و پرت در یکجا ممکن است در جای دیگر گنج به حساب آید، در این مورد واقعیت ندارد.

نتیجه‌گیری

بیشتر اظهارنظرها راجع به نظام قرینه‌ای مثبت و سودمند است و بسیاری از کتابخانه‌ها از این نوع ارتباط به موفقیت‌های زیادی نایل شده‌اند.

در صورت عدم برنامه‌ریزی و ارزیابی دقیق و توجه به منافع مشترک، این نوع همکاری به راحتی تبدیل به تجربه‌ای منفی و ناکام می‌گردد. ایفلا و یونسکو برای این منظور راهنمایی تهیه کرده‌اند.

شیلا لامپارت هدف و نحوه همکاری کتابخانه‌های قرینه را به روشنی بیان می‌دارد:

- غنی‌سازی و بهبود برنامه‌ها و خدمات کتابخانه‌های قرینه.

- تقویت بنیه علمی و آشنایی بیشتر با فرهنگ‌های بومی.

- کمک به رشد فردی و پیشرفت کارکنان از طریق

مشارکت در حل مسائل مربوط.

- ارتباط مستقیم میان متخصصان.

- مشارکت در توان علمی، از طریق مبادله تخصص‌ها،

مهارت‌ها و منابع مرجع.

- مشخص کردن نارساییها از طریق تأمین برنامه‌های

آموزشی و دانش فنی.

یادداشتها

1. Library Twinning
- این مقاله از (IFLA Journal, 20(1994)4) ترجمه شده است.
2. Robert P. Doyle
3. عضو هیئت علمی کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
4. Sheila Lampart
5. Nancy John
6. Northern Territory University
7. Casuarina
8. Kouvola
9. Tallin
10. Estonia
11. Fulbright
12. Bruce Bonta
13. Livingston
14. Angers
15. Bamako

